

a|u|č|c|j

[illegible]

Tento sborník byl vydán s podporou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (rozhodnutí č. 20490 – 40/2010 – 27 o poskytnutí neinvestiční dotace ze státního rozpočtu ČR na rok 2010).

Název projektu:

Metodické semináře a workshopy pro učitele češtiny jako cizího jazyka jako prostředek integrace cizinců na území ČR.

Editorka: Kateřina Hlínová

Recenzentky: Eva Složilová, Jitka Lukášová

© Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, 2010

© Graphic & Cover Design Lukáš Fairaisl, 2010

© Filip Tomáš – Akropolis, 2010

ISBN 978-80-87481-25-7

ISBN 978-80-87481-30-1 (PDF)

Obsah

- 7 Na úvod
VÁCLAV CVRČEK
- 9 Mluvnice současné češtiny a výuka češtiny jako cizího jazyka
MONIKA ČEKALOVÁ
- 21 Linguafilm Czech – Čeština pro cizince na DVD
NELLY DAVLETSHINA
- 27 Výuka odborné češtiny pro ruský mluvící studenty
DANA HÁNKOVÁ
- 33 Gramatika jako proces
DANA HÁNKOVÁ
- 51 Opravit, či neopravit? K práci s chybou v ústním projevu studentů češtiny jako cizího jazyka
PETR HERCIK
- 61 E-learning jako forma distančního vzdělávání
MARIE KESTŘÁNKOVÁ
- 87 Metoda jevištního tvaru
LUDMILA KOLÁČKOVÁ
- 95 Hlediska, podle nichž učitelé ČCJ vybírají učebnice

	MAREK NAGY
101	Psycholingvistika a osvojování cizího jazyka: slovník
	KATEŘINA SLUŠNÁ
113	Autorské právo
	JAROMÍRA ŠINDELÁŘOVÁ
121	Sociokulturní kompetence pro pracovníky škol a školských zařízení
	JOSEF ZEMEK
127	Výuka dospělých
	HANA ŽDÍMALOVÁ
135	Integrace mluvení a poslechu u dospělého žáka na úrovni A1–A2
143	Medailony a anotace
151	Profiles and Abstracts

Na úvod

Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) byla založena v roce 2003 a za osm let své existence si na poli češtiny jako cizího jazyka vybudovala pevnou pozici. Tato odborná zájmová organizace sdružuje více než 200 členů z České republiky i ze zahraničí, které spojuje zájem o dynamicky se rozvíjející obor Čeština jako cizí jazyk.

Především pro své členy, ale i pro zájemce z řad veřejnosti pořádá AUČCJ každý rok pravidelná setkání. Témata jsou pečlivě vybírána v závislosti na aktuálním dění v oboru a s tím souvisejícími potřebami jejích členů. V roce 2010 se příspěvky a následné diskuze věnovaly tak zásadním tématům, jaké představují metody ve výuce češtiny pro cizince, začleňování dětí cizinců do výuky na základních a středních školách, distanční vzdělávání, e-learning, individuální výuka, andragogika, kurzy s nízkou hodinovou dotací a využití kognitivní lingvistiky v praxi.

Ústřední témata společných setkání jsou vždy doplněna semináři či workshopy, které k jednotlivým dílčím tématům přistupují ryze prakticky a jejich účastníci na nich získávají zcela konkrétní rady přímo využitelné ve výuce. Především pro ty, kteří jsou do výuky češtiny pro cizince zapojeni aktivně, zprostředkovává AUČCJ také prezentace nově vyšlých učebnic a dalších učebních materiálů. Nezanedbatelnou roli mezi poskytovanými informacemi hrají i pravidelně zařazované aktuality, které upozorňují na pořádané konference, semináře a další odborné akce, jež mohou být pro členy AUČCJ přínosné. Součástí zmíněných aktualit bývá i seznámení s připravovanými nebo již probíhajícími projekty, jež jsou zaměřeny právě na problematiku češtiny jako cizího jazyka.

Mezi každoroční významné počiny Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka patří i vydání sborníku. Jeho letošní ročník má se čtyřmi předchozími

společnou vysokou kvalitu příspěvků a široké tematické zaměření a mapuje společná setkání od ledna do prosince roku 2010. Tento v pořadí již pátý sborník AUČČJ obsahuje pestrý výběr celkem 13 příspěvků, které pokrývají širokou škálu různých aspektů oboru čeština jako cizí jazyk. Přednášející z řad odborníků na češtinu pro cizince, učitelů a lingvistů se během uplynulého roku kromě jiného vyjadřovali například k problematice gramatiky, jíž se věnují příspěvky k mluvnici češtiny v souvislosti s češtinou pro cizince a k práci s chybou v ústním projevu, možnosti využití informačních technologií reprezentuje například příspěvek věnovaný e-learningu coby formě distančního vzdělávání, netradiční formy výuky mají pak ve sborníku své zastoupení díky příspěvkům představujícím metodu jevištního tvaru nebo výukové DVD, jež studenty češtiny pro cizince připravuje na různé komunikační situace.

Soubor příspěvků ze setkání AUČČJ je doplněn o článek zaměřený na otázky autorského práva. Materiál přehledně shrnuje základní informace, jež byly předneseny na semináři uspořádaném Asociací učitelů češtiny jako cizího jazyka společně s Českou a slovenskou asociací jazykových center v Praze na podzim roku 2010.

Díky širokému tematickému záběru příspěvků naleznou čtenáři v této publikaci jak cenné teoretické informace z různých oblastí češtiny jako cizího jazyka, tak množství rýze praktických rad a návodů, jak zpestřit, zefektivnit a usnadnit výuku češtiny pro cizince v různých typech kurzů.

Kateřina Hlínová

Mluvnice současné češtiny a výuka češtiny jako cizího jazyka

VÁCLAV CVRČEK

Mluvnice současné češtiny (Cvrček et al. 2010), jejíž koncepci a zpracování je věnován tento příspěvek, je po patnácti letech novým gramatickým popisem češtiny. Jakkoli se nejedná o deskripci určenou přímo nerodilým mluvčím, může při výuce češtiny jako cizího jazyka sloužit jako vhodný doplňkový materiál (zejména pro učitele a pokročilé studenty).

Za patnáct let se samozřejmě hodně změnilo jednak v jazyce samém, ale také v lingvistické teorii, která slouží jako metodologický odrazový můstek každému popisu jazyka. Po revoluci v listopadu 1989 byl jazyk v prudkém pohybu (i z toho důvodu někteří jazykovědci nedoporučovali, aby se v tomto období rychlého vývoje jazyk svazoval novými Pravidly pravopisu, která bohužel nakonec vyšla v roce 1993). Na konci tisíciletí však přesto došlo k určitému ustálení. S otevřením společnosti samozřejmě také došlo k masivnějšímu průniku moderních lingvistických metod do českého jazykovědného prostředí, které se musely nutně odrazit i na způsobu popisu. Jednalo se nejen o výraznější vliv korpusové lingvistiky, ale také poprvé za existence moderní češtiny vyvstávala potřeba popsat češtinu na základě jejího nezkresleného úzu (nikoli na základě představ o její spisovné podobě, které jsou problematické a vždy subjektivní).

V české lingvistické tradici bylo až dosud vydání každé mluvnice vždy sledováno s velkou pozorností; asi nejpádnejším důvodem takového zájmu byl fakt, že každý mluvnický popis byl vydáván za oficiální stanovisko jazykovědných orgánů ke stavu jazyka a za regulaci nebo revizi stávající jazykové normy. Mluvnice současné češtiny je v tomto ohledu výrazně

odlišná. Nejen že není vydávána oficiálním orgánem, který má u nás tradičně na starosti jazykovou regulaci, ale zejména se nesnaží být předpisem (správného) jazykového chování, tedy popisem toho, jak by jazyk vypadat měl, ale spíše deskripcí toho, jak skutečně vypadá.

Mluvnice současné češtiny (dále jen MSC) je prvním pokusem o komplexní synchronní popis gramatické struktury češtiny na základě běžného úzu, jak ho zobrazují korpusy. Mluvnice je koncipována jako dvoudílná, první díl se věnuje základním jazykovým rovinám (od fonetiky přes lexikologii a slovtvorbu po morfologii a stylistiku) s výjimkou syntaxe, které bude věnován druhý díl (v současnosti ho připravuje tým pod vedením prof. J. Panevové na MFF UK). Základním cílem MSC je být **korpusově založenou deskriptivní příručkou určenou pro širší veřejnost, která zahrnuje informace jak o psané, tak i mluvené češtině**. Takovéto vymezení s sebou nutně přináší několik otázek (v čem spočívá korpusovost nebo deskriptivnost příručky apod.?). Pokusím se proto tuto stručnou charakteristiku MSC blíže osvětlit.

1. Korpusový přístup

Přístup k jazyku na základě korpusů se v českém kontextu uplatňuje už relativně dlouho a vedle řady příznivců má i nemalou část odpůrců. Korpus jako rozsáhlý soubor jazykových dat (převedený do jednotné elektronické podoby, v které je možné snadno vyhledávat jevy v jejich přirozeném kontextu, viz www.korpus.cz) byl od počátku konstruován jako nástroj lexikografický. Je to pochopitelné, protože slovník popisuje oblast jazyka, která je datově mnohem víc obsáhlá než gramatika, a tudíž je k jeho popisu potřeba mnohem větší výzkumný materiál. Korpusové mluvnice se ovšem především v anglosaské tradici objevují už od 70. let (Quirk et al. 1972) a v současnosti patří Biberova korpusová mluvnice angličtiny (Biber et al. 1999) k tomu nejlepšímu, co v gramatickém popisu angličtiny existuje.

Hlavní devizou korpusové přístupu přitom zůstává fakt, že se popis nevzdaluje příliš od popisované reality a umožňuje tak uživatele příručky poměrně přesně informovat o stavu jazyka v dané oblasti a v konkrétním čase. To se ukazuje jako stěžejní výhoda zejména ve výuce cizinců češtině – v zásadě se tak snažíme překlenout propast, která vznikala mezi kódem doporučeným v oficiálních příručkách určených pro rodilé mluvčí a jazykovou realitou, s níž byl každý nerodilý mluvčí konfrontován v běžném životě.

Popis založený na korpusu představuje ovšem celou řadu různých přístupů. Ze škály vyberme a charakterizujme alespoň její krajní body: corpus-based přístup (tedy výzkum na korpusu založený, resp. korpusem ověřovaný) a corpus-driven přístup (tj. výzkum korpusem vedený či inspirovaný). Rozdíl, který podrobně popsala Tognini-Bonelli (2001), spočívá především v míře vlivu, kterou je badatel ochoten při formulování hypotézy o jazyce přenechat jazykovým datům. Zatímco v corpus-based přístupu badatel přistupuje k jazykovým datům s předem vytvořenou, na introspekci založenou hypotézou a v korpusu hledá argumenty pro její potvrzení (příp. vyvrácení), corpus-driven přístup je charakteristický vytvářením konceptů a popisných struktur až v závislosti na zkoumání dat. První přístup je v naší tradici zdá se už pevně zakořeněn (viz např. Štícha, 2006), druhý je ovšem stále ještě v plenkách. Je zjevné, že lingvista není schopen se zcela oprostít od svých předchozích znalostí (vždy je minimálně alespoň mluvčím) a přistupovat k materiálu bez jakýchkoli očekávání (není to možné a ani by to nebylo vhodné). Podstatný na corpus-driven přístupu je fakt, že lingvista je kdykoli ochoten „lešení“ introspektivně vytvořené počáteční hypotézy shodit a na základě pozorování dat stavět popis daného úseku jazykové reality úplně znovu a jinak. (Cvrček-Kováříková, v tisku).

Ačkoli si jako autoři mluvnice uvědomujeme, že corpus-driven přístup by byl mnohem cennější, MSC je ve smyslu tohoto rozdělení přístupem corpus-based. Např. rozdělení na slovní druhy je v podstatě klasické, vymezení gramatických kategorií je rovněž tradiční apod., pouze prezentovaná data jsou odvozena z reality úzu, jak ji zobrazuje korpus. Benefitem tohoto přístupu je snadná orientace uživatelů v popisu, a tudíž i větší použitelnost pro výuku. Jen v několika málo případech (viz níže) jsme se odchýlili od tradiční gramatické teorie a zvolili netradiční a v podstatě corpus-driven přístup.

V praxi se korpusová povaha MSC projevuje především v tom, že veškerá prezentovaná data jsou výsledkem hledání v korpusu (samozřejmě ovšem jenom v oblastech, kde to bylo možné). Autoři tedy museli tradiční koncepty ověřovat a doložit pomocí korpusu, čímž se minimalizoval vliv introspekce, která je vždy nespolehlivá a u profesionálních lingvistů pokřivená. Občas tak docházelo ke zpřesnění starších poznatků, někde bylo potřeba na základě pozorování úzu dřívější popisy zcela odmítnout.

Východiskem pro popis jazyka v MSC byly zejména korpusy SYN2005 (stomilionový vyvážený korpus psaného současného jazyka) a Oral2006

(milionový korpus neformálních dialogických promluv). V opodstatněných případech bylo přihlíženo i ke korpusům PMK (Pražský mluvený korpus), BMK (Brněnský mluvený korpus), KSK-DOPISY (Korpus soukromé korespondence) a SYN2006PUB (třístamilionový korpus současné publicistiky). Z výčtu vyplývá, že MSC jako jeden z prvních popisů věnuje srovnatelnou pozornost mluvenému jazyku jako jazyku psanému, který byl dosud jako jediný v centru pozornosti starších gramatik. Zde je třeba upozornit, že mluvený jazyk, který v korpusech máme k dispozici, zatím neodráží stav na Moravě, což je v mluvnické explicitně uvedeno.

Dalším pozitivem korpusového přístupu je i možnost relativně exaktně kvantifikovat poměry morfologických variant, mohutnost jednotlivých tříd, zapojení víceslovných jednotek do popisu a celkové zasazení popisu do širšího rámce (vztah k lexikonu). To jsou velmi cenné informace zejména při výuce češtiny jako cizího jazyka – dávají možnost vyučujícímu věnovat jevům pozornost přiměřenou jejich frekvenci (např. procvičování slovesné flexe je možné uzpůsobit tak, aby centrální pozornost byla věnována slovesným třídám a vzorům, které mají hodně zástupců a jsou produktivní, zejm. 4. a 3. přítomní třída a naopak okrajově se zabývat jevy periferními, tj. 1. přítomní třídou apod.).

2. Deskriptivní příručka

Teoretickým podkladem v otázce sociolingvistického statutu celé příručky je Koncept minimální intervence (Cvrček 2008a, Cvrček 2008b), který specifikuje jako základní podmínku pro snížení intervenčního vlivu institucionálních regulací v daném jazykovém prostředí pluralitu kodifikací. MSC svojí samotnou existencí k této pluralitě přispívá, jenom tím ovšem ke zmírnění preskripce nedojde.

Deskriptivnost příručky (na rozdíl od míry intervencionalismu celého jazykového prostředí) se měří vzdáleností popisovaného jazyka od skutečného úzu. Pouze tam, kde je doporučováno nebo přikazováno něco, co je v rozporu s běžnou zkušeností mluvčích z každodenního úzu, vzniká preskriptivní tlak. Pluralita kodifikací samotná totiž preskriptivní tlak nemusí odstranit, pokud je normativ těchto příruček silně vzdálen od jazykové reality. Korpusová povaha MSC je přitom dostatečnou zárukou toho, že mluvnické bude skutečně popisem stavu (resp. bude se blížit jeho skutečné podobě), z něhož si mluvčí může samostatně podle svých preferencí a na základě dostatku relevantních informací vybrat, jaký prostředek v konkrétní situaci použije.

Tento postoj se zrcadlí i v základní odlišnosti MSČ od dosavadních příruček, kterou je odmítnutí celého konceptu *spisovnosti* propracovávaného zejména od konce 20. let v rámci Teorie jazykové kultury. Tento termín se v MSČ vyskytuje pouze v kapitole „Obecné poučení o češtině“, kde se MSČ vůči němu kriticky vymezuje a zdůvodňuje, proč nebude užíván k hodnocení jazykových jevů. Tyto důvody (podrobněji rozepsané v článku Cvrček 2006) by se daly shrnout zejména ve výtku, že celý koncept spisovnosti postrádá jednoznačnou a v praxi použitelnou definici (není jasné, jestli spisovnost je předmětem vědecké činnosti a má být teprve zjišťována, nebo zda je spisovnost „nálepkou“, která je jazykovým jevům lingvisty udělována, a tedy je kodifikací v podstatě vytvářena). Místo toho nabízí tato úvodní teoretická pasáž definici jazykového standardu: „*Standardní v určitém typu textu a/nebo jazykové formě jsou ty varianty prostředků, které v něm/ní nejsou marginální*“ (Cvrček et al. 2010: 22). Ani s touto (záměrně velmi širokou) definicí ovšem MSČ soustavně nepracuje v tom smyslu, že by pravidelně přidělovala charakteristiky typu standardní/nestandardní k jednotlivým variantám. Definice slouží pouze ke zdůraznění dalšího z teoretických východisek, které je implicitně obsaženo v tvrzení, že žádný jazykový prostředek není a priori špatný a naopak každý jazykový prostředek slouží k naplnění určité funkce a v tomto smyslu je nepostradatelný.

Na základě korpusové evidence a Konceptu minimální intervence jsou tedy do popisu zahrnuty všechny statisticky relevantní varianty, pro něž máme dostatek dokladů. Uživatelé se tak dostává informace o tom, jak se která varianta v dané jazykové formě (mluvené vs. psané) vyskytuje v přehledné podobě poměru, např.:

Psaná čeština:	97 % <i>ženami</i>	3 % <i>ženama</i>
Mluvená čeština:	5 % <i>ženami</i>	95 % <i>ženama</i>
Psaná čeština:	98 % <i>mladý</i>	2 % <i>mladej</i>
Mluvená čeština:	9 % <i>mladý</i>	91 % <i>mladej</i>
Psaná čeština:	96 % <i>bychom</i>	4 % <i>bysme</i> (beletrie)
Mluvená čeština:	10 % <i>bychom</i>	90 % <i>bysme</i>
Psaná čeština:	57 % <i>tady</i>	43 % <i>zde</i>
Mluvená čeština:	téměř výhradně <i>tady</i>	

Tento v češtině nový způsob popisování variant si vyžaduje také jiný interpretační postoj ze strany uživatelů. Mluvnice v tomto případě přestává být

normativem jazykového povědomí, ale pouze jakýmsi korektivem, s nímž uživatel svoje jazykové povědomí srovnává. Na rozdíl od předchozích přístupů, v nichž často platilo pravidlo „čím podivnější a neobvyklejší je předepsaný způsob vyjadřování, tím správnější nejspíš bude“, MSC popisem všech existujících a statisticky relevantních variant podporuje přirozenou orientaci mluvčích v komunikačních normách. Ve srovnání s povědomím rodilého mluvčího by tak mluvnice neměla přinášet převratné informace o variantách, spíše jejich doplnění. O to větší rozpor může ovšem čtenář pociťovat při porovnávání se stávající kodifikací, která nezohledňovala často ani velmi frekventované varianty spisovné češtiny (např. tvary jako *mladej*, *vakno*, *bysme* apod.).

Další nutná změna při interpretaci dat nastává při použití procentního vyjádření (viz tabulka výše). Vzhledem k tomu, že jazykový korpus je vždy pouze vzorek (i když rozsáhlý) z celkové populace všech projevů produkovaných v daném společenství, je spolehlivost údajů třeba brát vždy s rezervou. Uživatel je proto v úvodu výslovně upozorněn na fakt, že za výrazný rozdíl mezi variantami je možné počítat až případy, které se liší o více než 40 procentních bodů (tuto podmínku v rámci psaného jazyka tedy nesplňuje např. poměr 57:43 u konkurence příslovčí *tady* a *zde*, které je třeba hodnotit jako rovnocenné varianty).

V ideálním případě – a po vzoru zahraničních příruček podobného typu, viz Biber et al. 1999 – by samozřejmě bylo třeba tento velmi hrubý údaj zpřesnit uvedením specifických poměrů pro jednotlivé textové typy (např. beletrie, publicistika, odborná literatura, formální mluvený jazyk, neformální mluvený jazyk apod.), jelikož dichotomie psaný vs. mluvený jazyk – jakkoli je možné ji z mnoha dobrých příčin považovat za základní a pro většinu nerodilých mluvčích nejvíc matoucí – je velmi obecná. Zjednodušení celé škály projevů na dva krajní body „mluvený“ a „psaný“ je dáno praktickými potřebami (omezený rozsah knihy, nestejněměrný objem zkoumaných dat) a očekáváme, že mluvčí si sám vyhodnotí, k jakému extrému má situace, v níž se rozhoduje o použití varianty, blíží.

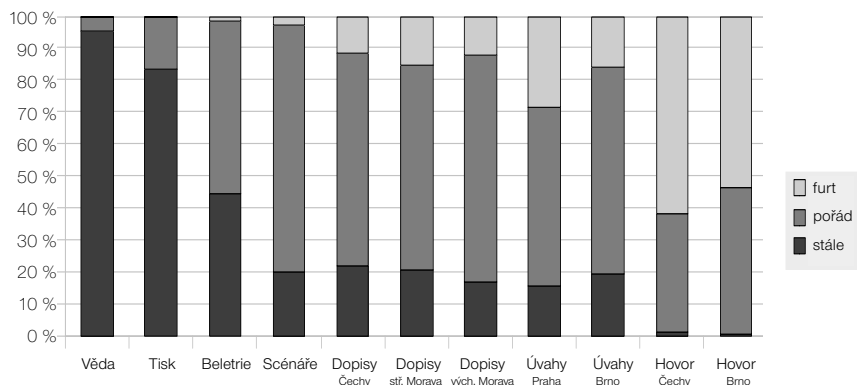
Samotné frekvenční údaje vyjadřující poměr jednotlivých variant uváděné v mluvnici jsou dvojího typu: 1) „makropoměry“ celých tříd slov, např. poměr koncovek *-ami* a *-ama* u slov vzoru *žena* a 2) frekvence užívání variant u konkrétních lexémů. Je to z toho důvodu, že celý typ, např. vzor *žena*, může vykazovat určitý typ variace, ale některé konkrétní lexémy této třídy, např. právě slovo *žena*, může mít poměr jiný (nejčastěji z důvodů idiomatických, příp. z důvodu nekompatibility stylového příznaku koncovky

a lexému). Z prvního typu poměrů uživatel získá sice obecnou, ale zároveň velmi hrubou představu o užívání prostředků, v druhém pak podrobnější informaci o konkrétních odchylkách.

3. Příručka pro širší veřejnost

MSČ sama sebe deklaruje jako příručka pro širší tedy i neodbornou veřejnost. Důraz byl proto kladen na přehledné uspořádání informací, umírněnost v používání odborné terminologie a srozumitelnou prezentaci nových konceptů.

Starší gramatické příručky nevyužívaly povětšinou moderní grafické nástroje pro prezentaci dat. Přitom platí, že jeden graf je často srozumitelnější a názornější než tři odstavce psané petitem, srov. např. prezentaci funkční stratifikace variant *stále*, *pořád* a *furt* (Cvrček et al. 2010: 26):

Při přípravě MSČ byl proto kladen důraz na využívání takovýchto názorných vizualizací, jako jsou grafy, tabulky, dále pak na dodržování jednotné přehledné struktury kapitol a využívání barevných ploch. Struktura morfologické kapitoly je proto rozdělena do několika částí:

- nadpis (název morfologického paradigmatu)
- vymezení typu, jaké jsou formální znaky daného vzoru, příp. jaké typy slov do skupiny patří
- seznamy nejčastějších zástupců dané skupiny (petitem), u substantiv rozdělené ještě do skupin apelativa a propria, přičemž počet „nejfrekventovanějších zástupců dané třídy“ odpovídá zhruba mohutnosti dané třídy (rozsáhlé třídy mají hodně zástupců, malé méně);

- v případě, že se jedná o uzavřené paradigma (např. u zájmen) jsou vyjmenováni všichni zástupci
- tabulka s přehledem tvarů daného paradigmatu
  - v sekci „Poznámky k jednotlivým tvarům vzoru...“ jsou uvedeny poměry všech variant pro celý morfologický typ – makropoměry
  - v sekci „Poznámky k jednotlivým slovům vzoru...“ jsou pak uvedeny (mikro)poměry variant lexémů, které se od obecné tendence odlišují; tyto dvě sekce jsou přitom odlišeny barevným pozadím. Systematicky se tak zde upozorňuje na fakt, že pravidelnosti vypočítávané na průměru dané skupiny není možné přímočaře aplikovat na konkrétní členy množiny; tento přístup je v podstatě vyjádřením poznatku korpusové lingvistiky, že lexikon (sémantické vlastnosti lexému) má přednost před gramatikou.

S ohledem na možnost využití příručky i pro výuku cizinců jsme se uchýlili k používání latinských a tedy mezinárodních názvů u běžných kategorií jako je pád a číslo. Každá stránka má navíc v zápatí uvedeny nejdůležitější informace vztahující se k dané kapitole – zkratky a termíny používané spolu s českými ekvivalenty (u substantiv jsou to názvy pádů), u sloves vzory slovesných tříd apod.

Analogické rozvržení se s obměnami opakuje ve všech kapitolách tak, aby orientace v příručce byla co nejjednodušší. Snadné užívání příručky umožňuje i připojený rejstřík termínů.

Při vytváření mluvnic pro širší veřejnost je však nejzávažnějším problémem prezentace nových a sporných konceptů. V případě MSC je už samotná deskriptivní povaha příručky pro některé uživatele odchované českou preskriptivní gramatickou tradicí poněkud matoucí. I z toho důvodu jsme sáhli ke konzervativnějšímu přístupu v případě inovací teoretických. MSC se proto více méně drží tradičního rozdělení slovních druhů, vzorových slov a v oblasti morfologie i tradiční teorie gramatických kategorií. Mezi nové koncepty patří zejména:

- odklon od spisovnosti (viz výše)
- v rámci kapitoly fonetika a fonologie příklon k fonetickému popisu: dřívější, zdánlivě logické a elegantní fonologické rámce (např. teorie opozic a teorie distinktivních rysů) byly již dávno shledávány nedostatečnými a mnohdy i mylnými; v mluvnicí určené pro veřejnost však

není možno představovat složité konstrukty moderních fonologií, z nichž žádný dnes není většinově přijímaný a všechny společně trpí stejným neduhem: jsou jen problematicky demonstrovatelné na rozsáhlejších korpusech přirozených dat a především těžko smířitelné s empirickým výzkumem (J. Volín, autor fonetické kapitoly – osobní sdělení).

- morfologie: zapojení víceslovných jednotek do popisu, determinátory substantiv, vyloučení neurčitých číslovek ze slovního druhu numerálií, zařazení tvarově nejednoznačných predikativ k adjektivům (viz níže), problematika částic a citoslovcí
- psací soustava: vůbec poprvé je v příručce popsán úzus naší psací soustavy (až dosud byl vždy pravopis popisován z pohledu preskriptivního, nepřipouštějícího kolísání a vývoj)

Podrobnější komentář si zaslouží zejména inovace v morfologii. Zapojení víceslovných jednotek do morfologického popisu je jen logickým vyústěním předchozích korpusových výzkumů. Od počátku výzkumu kolokací je zjevné, že existují lexikální jednotky, které mají víceslovnou formu, funkčně ovšem tvoří jednodlitý celek, jako kterýkoli jiný lexém. Není tedy důvod, proč těmto víceslovným lexémům odpírat i jejich funkčně morfologické vlastnosti a nezapojit je do popisu. MSC tak upozorňuje na víceslovné jednotky patřící ke každému slovnímu druhu (Cvrček et al. 2010: 133).

Novinkou v oblasti morfologie substantiv jsou determinátory. Zjištění, že frekvence determinátorů *ten*, *tento*, příp. *tenhle* a jejich funkce je v mluvené češtině téměř identická s frekvencemi a funkcemi určitého členu *the* v psané angličtině, vedlo k zařazení této kategorie do popisu substantiv. Tato základní odlišnost mluvené a psané češtiny je přitom rysem, na který jsou nerodilí mluvčí se znalostí angličtiny relativně zvyklí, je tedy možné ji využít jako odrazový můstek pro výklad dalších podobných jevů.

Vymezení číslovek je i v tradiční gramatice velmi problematické. V MSC je proto (vedle diskuse o možném „rozpuštění“ číslovek mezi adjektiva, zájmena a příslovce) uveden jako jejich hlavní a konstitutivní rys význam ukazující na kvantovost. Z tohoto důvodu jsou všechny neurčité číslovky, které nevyjadřují explicitní a exaktní počet vyloučeny z třídy numerálií do oblasti příslovcí s číselným významem, případně zájmen.

V neposlední řadě stojí každý autor příručky určené pro veřejnost před rozhodnutím, jak bude traktovat pasáže, které jsou i v odborných kruzích

sporné např. proto, že neexistuje konsenzuální stanovisko. Takovým případem může být zařazení stupňování adjektiv a adverbii mezi gramatické nebo slovotvorné kategorie, vymezení slovního druhu číslovek, nebo jednotlivosti jako je slovnědruhovátá platnost slov jako *sám*, *rád*, *lze*, *ano* apod. MSC se k takovýmto jevům snaží přistupovat maximálně otevřeně a informuje čtenáře o tom, že zvolená interpretace je pouze jedna z možných a že stejně tak existují pádné důvody, proč zvolit řešení jiné. Považujeme takový přístup nejen za metodologicky čistší, ale zároveň i pro uživatele přijatelnější.

4. Jak se píše a jak se mluví

Největším kladem a přínosem MSC pro výuku češtiny jako cizího jazyka je podle našeho soudu zahrnutí mluvené češtiny do popisu. Tento krok je logickým důsledkem celkového zaměření mluvnice na deskriptci a korpusový přístup. Bez informace o mluvené podobě jazyka by byl popis nekompletní a zvětšovalo by se tak riziko, že odlišnost popisu od běžného úzu by měla preskriptivní účinek (ve smyslu úvahy: když tvary jako *abysme*, *mladej*, *vokno* v mluvnici nejsou, budou asi nesprávné). Korpusový přístup k popisu jazyka zároveň zdůrazňuje roli úzu a autentického jazyka, jehož primární podobou (ontogeneticky, fylogeneticky i v oblasti jazykových změn) je jazyk mluvený.

Na poli gramatického popisu neformálního, nepřipraveného a dialogického mluveného jazyka toho dosud nebylo v české jazykovědě mnoho uděláno. K dispozici jsou dialektologické popisy, které jsou ovšem svojí podstatou diachronní a metodologicky nevyhovující (úzus byl zjišťován dotazníkovou metodou, která spíš než reálný úzus je schopna podchytit deklarativní postoje k jazyku). Vedle toho existují ještě popisy mluvené češtiny měst a částečné popisy obecné češtiny (Hronek 1972, Townsend 1990 ad.). Ani v jednom případě se však nezakládají na dostatečném materiálu a vždy popisují mluvenou formu na pozadí psané češtiny. Mluvený jazyk je tak tradičně pojmán spíše jako psaný jazyk s dodatečnými specifickými problémy, což je absurdní právě vzhledem k ontogenetické i fylogenetické primárnosti mluveného jazyka.

Zásadní odlišnosti mezi psaným a mluveným jazykem se demonstrují samozřejmě v syntaxi, která ovšem není součástí prvního dílu. V morfologii jde pak zejména o odlišné inventáře tvarů. Funkčně morfologické rozdíly můžeme pozorovat sporadicky: např. pozice vokativu v systému

pádu mluvené a psané češtiny se výrazně liší. Zatímco v psané češtině se vokativ objevuje velmi řídce, v běžně mluvené češtině je jeho pozice stále pevná, ačkoli mu konkuruje ve funkci oslovovací a kontaktové nominativ.

5. Odlišnosti od tradičních popisů

Ačkoli je MSC relativně tradiční v oblasti teorie, aby byla pro širší laické publikum přijatelná (obsahuje relativně hodně nového v oblasti zapojení dosud opomíjených prostředků mluveného jazyka do popisu), autorský tým přesto přistoupil k některým změnám. Jedná se o odlišnosti různé míry závažnosti, od v podstatě kosmetických změn, po relativně zásadní změny pohledu na danou problematiku. Některé z nich jsme už popisovali výše: determinátory, vymezení číslovek a predikativ.

Asi nejzásadnější koncepční odlišností je už zmiňované distancování se MSC od pojmu spisovnost. Nejde pouze o „jazykovou čistotu“ knihy, v které se tento termín neobjevuje (viz podrobněji výše), ale o celkovou změnu v pohledu na to, jak má deskriptivní příručka vypadat a jaké podoby by se měly stát součástí popisu jazyka pro širší veřejnost.

Mezi drobné a nevýznamné změny (ačkoli takových si běžný čtenář asi všimne nejspíš) můžeme zařadit například změnu některých vzorových slov. Z důvodů didaktických jsme přistoupili k výměně vzorového slova *pán* za *had* a *hrad* za *list* (za vzorové slovo není vhodné vybírat takové, které má svoje specifické výjimky: *páni* – *pánové*, *pán* – *pan* apod.; zvuková podobnost nového vzoru *had* a starého *hrad* nás motivovala ke druhé změně). Výměna vzoru *předseda* za vzorové slovo *táta* je vyjádřením snahy vybírat slova běžnému uživateli co nejbližší a změna *růže* za *duše* je návrat k původnímu stavu, který byl změněn z ideologických důvodů.

V oblasti prezentace popisu je pak zásadní změnou v popisu substantiv i fakt vyčlenění vokativu a skloňování párových orgánů těla do zvláštní kapitoly.

LITERATURA:

Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., Finegan, E.: Longman grammar of spoken and written English. Longman 1999.

Cvrček, V.: Spisovnost a její zdroje. *Slovo a slovesnost* 67. 2006, (s. 46–60).

Cvrček, V.: Koncept minimální intervence. *Slovo a slovesnost* 69. 2008a, (s. 284–292).

Cvrček, V.: *Regulace jazyka a Koncept minimální intervence*. NLN. Praha 2008b.

Cvrček, V., Kodýtek, V., Kopřivová, M., Kovářiková, D., Sgall, P., Šulc, M., Táborský, J., Volín, J., Waclawicová, M.: *Mluvnice současné češtiny*. Karolinum. Praha 2010.

Cvrček, V., Kovářiková, D.: Možnosti a meze korpusové lingvistiky. NŘ, v tisku.

Čermák, F.: Povaha a úzus interjekcí: případ češtiny, In *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Slovanské a východoeurópské jazyky v počítačovom spracovaní*, eds. J. Levická, R. Garabík, Slovak National Corpus L. Štúr, Slovak Academy of Sciences Bratislava 2007, 299–307.

Český národní korpus – SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus – ORAL2006. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Hronek, J.: *Obecná čeština*. UK. Praha 1972.

Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J.: *A Grammar of Contemporary English*. Longman Group UK 1972.

Štícha, F. (ed.): *Možnosti a meze české gramatiky*. Academia. Praha 2006.

Tognini-Bonelli, E.: The Corpus-driven Approach. In: *Corpus Linguistics at Work*. John Benjamins. Amsterdam 2001, s. 84–100.

Townsend, Ch. E.: *A Description of Spoken Prague Czech*. Slavica Publishers, Inc. 1990.

Linguafilm Czech – Čeština pro cizince na DVD

MONIKA ČEKALOVÁ

Jak už sám název *Linguafilm Czech* napovídá, jedná se o český jazyk zpřístupněný pomocí prostředků, které nám poskytuje filmová řeč. Účelem prezentace bylo seznámit učitele se strukturou a potenciálem nového výukového materiálu *Linguafilm Czech Vol.1*, aby si v rámci navazujícího workshopu mohli některé aktivity prakticky vyzkoušet.

1. Představení výukového materiálu

Jazykový komplet, který sestává z DVD a z učebnice, nabízí 12 krátkých příběhů. Téměř hodinové DVD nazvané *Watch&Learn* má zvýšit motivaci posluchačů studující češtinu jako cizí jazyk vracet se k jednotlivým filmům i po vyučování, s cílem natrénovat si slovní zásobu, napodobovat výslovnost a intonaci, zkusit si jednotlivé postavy dabovat. Příběhy jsou autentické, odvozené z reálného života, avšak netradiční, ať už díky zvolenému prostředí, překvapivému průběhu děje, či humoru. Hlavní protagonisté, členové rodiny Holečkových, a jejich dávní přátelé, partnerská dvojice Jana s Pavlem, se navzájem liší věkem, postavením, způsobem vyjadřování. Tyto postavy mají zastupovat určité české (a možná i středoevropské) lidské prototypy s jejich příznačnou mluvou, reakcemi na různé situace atd. Protagonisté filmů hovoří v tempu rodilého mluvčího, i když s ohledem na cílovou skupinu: repliky jsou totiž velmi důkladně vyslovovány. Dialogy jsou namloueny ve spisovné češtině, v odpovídajících situacích také v její hovorové variantě. Mnozí studenti Českou republiku dosud nenavštívili, DVD *Watch&Learn* jim umožňuje nejen

přípravu po stránce jazykové, ale upozorňuje také na oblast sociokulturní. Ukázky z filmů je možné zhlédnout na internetových stránkách <http://www.linguafilm.com>.

Některá témata příběhů by se na první pohled mohla někomu zdát neužitečná, a to z hlediska frekvence jejich výskytu v běžném životě, jako například Kočárky nebo Motorky. Doporučení lektorům i samotným studentům proto zní, aby nepřistupovali k materiálu pouze tematicky. Kromě odborné slovní zásoby se v textu objevuje samozřejmě i ta běžná včetně zavedených jazykových struktur. Např. v kapitole Motorky se mj. hovoří také o Vánocích (Danuška chtěla jít se mnou, ale pomáhá Božence péct cukroví na Vánoce.), používají se zde repliky aplikovatelné i na jiná prostředí, jiné situace (To je změna! Ty už jsi skutečně velký podnikatel! Ale pivo si dáš! atd.). Navíc odborné lexikum je v jednotlivých kapitolách zastoupeno v menší míře.

Spojení obrazu a mluveného slova rychle vtáhne uživatele Linguafilmu do děje, což mu usnadní jeho zapamatování. To student ocení zejména v prostředí, kde si nelze DVD přehrát. Čtením dialogů ze všech dvanácti filmů, které učebnice Read&Learn obsahuje, může pak v jakési herecké akci zastupovat postavy z jednotlivých příběhů a v jejich rolích tak určitým způsobem neustále zůstat ve hře – jednou jako realitní makléř, podruhé jako hráč bowlingu, jindy jako prodáváč motorek atd. Promyšlená dialogická forma všech textů k tomu přímo vybízí.

Podle stávající studentovy jazykové úrovně je možné na DVD zvolit české titulky. Je-li účastník na pokročilejší úrovni a má-li chuť postavy dabovat, aktivuje tlačítko „time code“. Cílem této činnosti je vnést do probíhajícího děje ještě více akce. Uživatel ztiší zvuk, v publikaci Read&Learn sleduje nástup své postavy a v momentě shody „time codu“ na obrazovce s tištěným časovým údajem začíná namlouvat svůj text. Výhodou je, že pro tuto chvíli zapomíná na to, že se učí česky, a svou koncentraci zaměřuje na jinou aktivitu. Dabér tak přizpůsobuje své civilní chování charakteru dané postavy, a má tak možnost na vlastní kůži pocítit i jinou, pro něj snad dosud nezvyklou dynamiku dialogu. I když se může některým zastáncům starších metod učení zdát tento způsob stresující, výsledky ukazují, že studenti na konci lekce nejsou unavení, ale naopak srší energií.

Díky důkladně promyšlenému grafickému uspořádání učebnice Read&Learn, kterou navrhla Aline Junko Derer, bylo možné nejen přehledně znázornit všechny dialogy z DVD, ale dokonce je rozpracovat

tak, aby byl materiál studentům a učitelům nápomocen v co nejvyšší míře. Například pro ty, co si nejsou jisti správnou výslovností, je pod každou českou replikou uvedena i její fonetická transkripce. Tu podle mezinárodního systému IPA vytvořila PhDr. Jitka Veroňková, Ph.D. a Mgr. Jana Janoušková. Uživatelům bez filologické průpravy pomůže v orientaci fonetickými znaky přehledný Průvodce českou výslovností. Anglický překlad veškerého mluveného, a tudíž i tištěného slova jistě ocení student začátečník. Nejedná se však o překlad doslovný, důraz byl kladen především na stránku významovou. Přehledným uspořádáním jsou uživatelům zpřístupněny všechny dialogy, jejich fonetická transkripce, anglický překlad českého textu i základní tvary (slovníková forma zápisu). Základní tvary slov použitých v dialogích jsou uvedeny v posledním sloupci. Slouží ke znovuvytváření dialogů, případně ke snadnějšímu vyhledávání výrazů ve slovníku.

Ukázka replik z učebnice Read&Learn:

Postava	Číslo repliky	Time code	Replika Fonetický zápis	Anglický překlad	Slovníková forma repliky
Jana	10	1:04	Pavle, kde je to? [pavle gde je to]	Pavel, where is it?	Pavel•kde•být•to
Pavel	11	1:07	Vpravo! [fpravo]	On the right!	vpravo

Přílohou část učebnice Read&Learn tvoří Užitečné rady a kontakty. Zde se uživatel může dočíst zajímavosti a důležité informace k probíraným tématům. Informativní text je přeložen také do angličtiny. Poslední strany publikace nabízejí mapy Prahy, České republiky a Evropy. Lektor zde jistě nalezne podklady k vytvoření vlastních cvičení.

Linguafilm Czech Vol.1 je interaktivním doplňkovým materiálem, který si neklade za cíl nahradit typickou učebnicí češtiny pro cizince. Tento jazykový komplet je využitelný jak pro začátečníky, tak i pro studenty velmi pokročilé. Nejlépe však bude sloužit těm, jejichž znalost odpovídá alespoň úrovni A2 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky.

Cílem projektu Linguafilm je použití nových metod při výuce jazyků, a nejen to. Tento materiál má motivovat k aplikaci získaných poznatků do skutečného života a umožňovat vysoké nasazení a interaktivní práci studentů. V neposlední řadě pak i pomáhat aktivizovat tvůrčí přístup lektorů. Doufejme, že tuto snahu obě skupiny ocení a myšlenka „Čím více smyslů při studiu zapojíte, tím více si zapamatujete“, která stojí v samotném základu projektu Linguafilm, dojde svého naplnění.

2. Workshop Linguafilm

(ukázka praktického využití jazykového kompletu)

Výukový materiál:	Linguafilm Czech Vol.1 (DVD Watch&Learn, učebnice Read&Learn)
Kapitola 10:	Realitní kancelář
Délka filmu:	4:15
Počet protagonistů v příběhu:	3 (Jana, Pavel, makléřka)
Počet studentů ve třídě:	2–15 (studenti pracují ve skupinách)
Počet studentů v jedné skupině:	2–3
Ideální jazyková úroveň studentů:	středně a více pokročilí

	AKTIVITA	HLAVNÍ MÉDIUM	POPIS AKTIVITY
1	Uvedení do tématu	UČITEL	Učitel zahájí workshop krátkou diskusí na téma „Bydlení“. Pokládá otázky typu: Jaké máte zkušenosti s hledáním bytu? Jak velký je váš byt? Máte auto? Kde parkujete?
2	Sledování filmu bez zvuku	DVD	Studenti sledují film <i>Realitní kancelář</i> bez zvuku. Nahlas popisují, co vidí. Učitel adekvátně reaguje v podobě zastavování filmu, vysvětlování, pokládání otázek atd.
3	Čtení replik	UČEBNICE	Učitel rozdělí role, studenti čtou repliky své postavy. Potom si role mezi sebou prohodí.
4	Opakování replik	DVD	Učitel rozdělí role, pustí film bez titulků, DVD zastavuje vždy po vyslovení repliky protagonisty. Studenti opakují repliky své postavy, pokud repliku nejsou schopni zopakovat, podívají se do učebnice. Učitel vrátí film na začátek, studenti si prohodí role a stejným způsobem pokračují v procvičování výslovnosti a intonace.
5	Znovuvytváření dialogů	UČEBNICE	Během této aktivity skupina pracuje se základními tvary slov použitých v dialogích. Slova jsou uvedena v posledním sloupci učebnice. Studenti z těchto základních tvarů znovuvytvářejí dialogy. Každý student čte nahlas repliky své postavy. Potom učitel prohodí role, studenti znovuvytvářejí repliky nových postav.
6	Pravdivá a nepravdivá tvrzení	UČITEL	Řekněte/označte, co je a co není pravda. Viz vzorová tabulka níže.
7	Vytváření vlastních replik	UČEBNICE, DVD	Skupina pracuje s replikami č. 1 až 42. Místo původních replik studenti vymyslí a napíšou své vlastní, viz vzorová tabulka níže. Pozor na dodržení původní délky jednotlivých vět! Po jejich kontrole učitel na DVD navolí „time code“, pustí film bez zvuku a skupina zkouší namluvit film vlastním textem v rámci daného času.
8	Dabing	DVD, UČEBNICE	Učitel na DVD navolí „time code“, rozdělí role mezi studenty, ztlumí zvuk a pustí film. <i>Makléřka</i> začne dabovat svou postavu v čase 0:28, <i>Jana</i> v čase 0:31 a <i>Pavel</i> se přidá v čase 2:42. Na konci filmu učitel prohodí role. Studenti dabují repliky nových postav.

Ukázka podkladového materiálu k aktivitě č. 6: *Pravdivá a nepravdivá tvrzení*

Označte, co je a co není pravda:

Pavel šel do realitní kanceláře.	ANO	NE
Jana má zájem jen o zařízený byt.	ANO	NE
Makléřka Janě nabízí byt 3+1.	ANO	NE
Za pronájem bytu prostřednictvím realitní kanceláře se platí provize.	ANO	NE
Jana chce byt daleko od centra.	ANO	NE
Jana s Pavlem mají zvíře.	ANO	NE
Smlouva s realitní kanceláří se většinou uzavírá na dva roky.	ANO	NE
Prohlídka bytu je v pátek.	ANO	NE
Makléřka dává Janě fotografie osobně.	ANO	NE
Jana s Pavlem přišli na prohlídku moc brzo	ANO	NE
Byt je špinavý a starý.	ANO	NE
Byt má balkón s nádherným výhledem do parku.	ANO	NE

Ukázka podkladového materiálu k aktivitě č. 7: *Vytváření vlastních replik (část tabulky)*

Postava	Číslo repliky	Time code	Nové repliky studentů
Pavel	39	3:59	
Jana	40	4:02	
Makléřka	41	4:05	
Jana	42	4:09	

LITERATURA:

Čekalová, M.: *Linguafilm Czech Vol. 1.* Studio 21. Praha 2008.

Výuka odborné češtiny pro rusky mluvící studenty

NELLY DAVLETSHINA

Výuka cizích jazyků na Moskevské státní vysoké škole mezinárodních vztahů (MGIMO) tradičně zahrnuje aspektové studium jazyků. To znamená, že se k výuce odborných cizojazyčných dovedností přistupuje ve III. ročníku (5. semestru) po osvojení základního kurzu. Výuka aspektů je zaměřena na odbornou specializaci studentů: na fakultě mezinárodních ekonomických vztahů jsou to ekonomický překlad a obchodní korespondence. Cílem výuky je osvojení takové úrovně komunikativní kompetence, která umožní budoucím absolventům vykonávat odbornou činnost s využitím cizího jazyka.

Tomuto úkolu odpovídá učebnice Čeština pro obchodní komunikaci, zpracovaná na katedře jazyků střední a jihovýchodní Evropy v roce 2004. Je určena posluchačům češtiny bakalářského a magisterského studia k nácviku dovedností písemné a ústní komunikace ve sféře zahraničního obchodu a podnikání. Obsahuje 15 lekcí s odbornou tematikou, kde se uvádějí termíny a slovní spojení, která tvoří jádro každého tématu.

Při vytvoření koncepce učebnice jsme vycházeli z toho, že odborná komunikace tvoří zvláštní funkci komunikačního procesu, je širší, než pouhé předávání a získávání informace. Její osvojení vyžaduje nejen znalosti jazykových jednotek a pravidel jejich kombinování, ale také praktické návyky a dovednosti, spojené s využíváním těchto poznatků pro formulování písemných a ústních projevů v různých situacích.

Jsou to právě písemnosti, obchodní korespondence, úřední dopisy a různé dokumenty, jejichž prostřednictvím se navazují oficiální, pracovní a partnerské styky a kontakty mezi podniky, úřady, státy, rozvíjejí se vztahy mezi

lidmi. Proto se v první, úvodní lekci uvádějí základní oblasti využívání obchodní češtiny v mezinárodní spolupráci a právní formy organizací a firem, které mají živnostenské oprávnění: veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným a akciová společnost. Zde se taky uvádí postup tvorby písemností při uzavírání a plnění obchodních smluv.

Druhá lekce je věnována předmětu obchodní korespondence a náležitostem obchodního dopisu. Jeho strukturu tvoří: záhlaví, adresa v dopise, odvolací údaje, heslovitý obsah dopisu, oslovení, text dopisu, závěrečná pozdravná formule, příloha, doplňující údaje. 3., 4. a 5. lekce zahrnují jednoduché obchodní dopisy: sdělení, pozvání, žádosti a jiné. Lekce 6–15 odrážejí praxi zahraničně obchodních transakcí: poptávka, nabídka, objednávka, kupní smlouva, kontrakt, platba a zúčtování, reklamace. Obsah každé lekce je dán jejím tématem, kterému je podřízen výběr jazykového materiálu pro texty dopisů a cvičení. Nyní uvedme podrobněji strukturu a obsah každé lekce.

Lekce začíná úvodem, který stručně seznamuje s problematikou tohoto tématu, po němž následují fráze a obraty, charakteristické pro dané téma. Obsahují nejužívanější lexikální jednotky, termíny a terminologická spojení jak v češtině, tak v ruštině. Taková srovnávací metoda prezentace jazykového materiálu s přihlédnutím k příbuznosti slovanských jazyků umožňuje překonávat interferenční vliv jazyka při výuce obchodní komunikace. Opakování jazykových a řečových ekvivalentů v průběhu celé lekce (v dopisech, cvičeních, dialogích a besedách) napomáhá jejich mimovolenému zapamatování, což uvolňuje čas pro jiné druhy práce a přispívá tím k zefektivnění výuky.

Po osvojení nezbytné slovní zásoby následují příklady obchodních dopisů a dokumentů, převzaté z dopisování ruských a českých partnerů. Texty dopisů jsou autentické, patří do funkčního stylu ekonomického, jež má ustálený postup a ustálenou slovní zásobu. Zkoumáme-li styl obchodní korespondence během posledních let, shodneme se na tom, že to, co by se dalo považovat za zdvořilý tón, zde bylo nahrazeno úřední neosobní strohostí. S demokratizací společnosti dochází k odstranění strohé formálnosti a jejímu nahrazení přirozenějšími způsoby vyjadřování. Zahraniční partneři si stále více uvědomují, že obchodní dopisy mají velký význam pro vytvoření a udržení dobrého jména firmy, protože často nahrazují osobní kontakt a mohou mnoho povědět o jejich autorech. Dopisy často stojí

na počátku spolupráce, jsou to první ukázky, ze kterých příjemce usuzuje na řízení, organizaci a úroveň práce této firmy.

Sloh obchodního dopisu má být logický, přehledný, srozumitelný, stručný a věcný, nebývá v něm vyjádřena subjektivita, pisatel nehovoří, kromě zvláštních případů, za svou osobu, nýbrž za podnik. Proto se zpravidla neuzívá slovesných ani zájmenných tvarů pro 1. osobu jednotného čísla. Sloh však není plně neosobní, užívá se sloves a zájmen v 1. osobě množného čísla i ve vztahu k adresátovi (i když je to podnik), sloves a zájmen ve 2. osobě množného čísla. Dopis napsaný jménem právnické osoby má formálně kolektivní charakter: „*Sdělujeme Vám.*“ „*Dovolujeme si tímto oznámit.*“ Upozornit čtenáře na některou věc můžeme tímto způsobem: „*Všimněte si prosím, že...*“, „*Vaši zvláštní pozornost si určitě zaslouží...*“ Takové formulace mohou být vyjádřeny tázacími a zápornými větami v nevlastní funkci: „*Co to znamená ve Vašem případě?*“ „*Nemohl byste nám sdělit...?*“ místo „*Sdělte nám...*“, a také větami oznamovacími místo vět podměnných při vyjádření prosby: „*Budeme od Vás potřebovat technické doklady.*“ místo „*Vyžadujeme technické doklady.*“ nebo ještě důraznějšího „*Technické doklady musí být zaslány.*“ Zdvořilý tón dopisu zdůrazňuje užívání způsobu podmiňovacího, zvláště při vyjádření prosby, přání, doporučení, rady: „*Žádáme, abyste nám zaslali...*“ „*Rádi bychom Vám oznámili...*“ Velmi rozšířené jsou obraty jako: „*rádi bychom*“, nebo „*rádi*“ plus sloveso v osobní formě, také „*Jsmě rádi, že...*“ Při vyjádření zdvořilé zdrženlivosti jsou vhodná modální slovesa: „*Chtěli bychom poukázat...*“ „*K tomu vám můžeme sdělit...*“ V reklamacích, urgencích a upomínkách se někdy užívá: „*Prosíme, abyste zjistili...*“, „*Naléhavě Vás žádáme...*“. Tím se vyjadřuje osobní vztah partnera k jednáním a činům druhé strany.

Na rozdíl od ruštiny se formulují projevy českých partnerů se zaměřením na 1. osobu, na mluvčího, čímž je dáno aktivní užívání osobních konstrukcí: „*To nemáme.*“ – *Этого нет*, „*Zde se můžete prohlédnout vzorky.*“ – *Здесь можно осмотреть образцы*. Úvodním formulacím na začátku dopisu, vyjádřeným osobními formami sloves, odpovídají v ruštině přechodníkové vazby: „*Odvoláváte se na Váš dopis.*“ – *Ссылаясь на Ваше письмо*. Spolu s tím zaznamenáváme aktivní užívání trpného rodu ve formě zvrátneho nebo opisného pasiva: „*cena je stanovena, placení se provádí*“. Užívají-li se takové formy často, působí dopis dojmem příliš úředním, až byrokratickým. Větné konstrukce s pasivem jsou však nepostradatelné a účelné při sepsání protokolů, zápisech obchodních besed a jednání.

Spolu s lingvistickou informací obsahují texty dopisů informaci extra-lingvistickou, mimojazykovou. Jejími nositeli jsou lexikální jednotky, které mají národní a kulturní sémantiku. Jsou to různé pojmy podnikatelské činnosti, názvy podniků a firem, komerčních dokumentů a funkcí, zboží a služeb („výběrové řízení, Czechinvest, odborný asistent, vedoucí delegátské sítě, broušené sklo“), které se nedá přeložit jednoduchými záměnami. Tady můžeme mluvit o tak zvaném lexikálním pozadí, jehož znalost pomůže překonat lingvozeměvědnou interferenci. Patří sem také pojmy, které vyjadřují nové české realie, včetně slov cizího původu („kreditní karta, strukturální fondy, konvergence, restituce, kompetence“ a jiná).

Na výklad stylistických a lexikálně-gramatických specifíků, vyplývajících z národních zvyklostí a norem u obou obchodních partnerů, jsou zaměřeny jazykové a věcné poznámky. Velký důraz se klade na konfrontační charakteristiku zkoumaných jevů, v nichž se četná úskalí osvojování a užívání blíže příbuzného odborného jazyka projevují. Jsou zde zastoupeny:

- shody a rozdíly ve slovesné a pádové rekcii, např. „*platit účet*“ – *платить по счёту*, „*dojít na účet*“ – *поступить на счёт*, „*rozepsat na účty*“ – *расписать по счётам*, „*odepsat z účtů*“ – *списать со счёта*.
- tematická spojení jednotlivých termínů a jejich kombinace, např. „*stanovit (určit) ceny, termín, postup práce, podmínky, prostředky na rozvoj, výši odměny*“ – *установить (определить, назначить) цен, сроки, ход работы, условия, средства для развития, размер вознаграждения*.
- synonymie, antonymie, polysémie lexikálních jednotek, např. „*druh kontroly*“ – *вид контроля*, „*druh zboží*“ – *род товара*, „*druh vína*“ – *сорт вина*, „*druh tkaniny*“ – *артикул ткани*.
- stylistické zvláštnosti jazykového pojmenování jednotlivých jevů a pojmů, např. „*úprava podnikání*“ – *регулирование предпринимательской деятельности*, „*rovození k obyvatelstvu*“ – *вид на жительство*, „*realitní kancelář*“ – *агентство недвижимости*.

Značná část každé lekce je věnována cvičením. Soubor cvičení má část průpravných lexikálních a stylistických cvičení a část předkládající náměty pro cílovou dovednost, tj. pro formulaci dopisu podle zadání. Jsou určena jak pro práci s učitelem, tak pro samostatnou domácí přípravu. Cvičení mají zabezpečit rozvoj těchto návyků a dovedností:

- Písemný a ústní překlad obchodních dopisů a dokumentů (z listu, na poslech), včetně překladu termínovaných a frazeologických slovních spojení (např. „*učinít pevnou nabídku*“ – *сделать твердое предложение*) a převodu bezekvivalentního lexika (např. „*kipronová privatizace*“ – *купонная приватизация*).
- Lexikálně-gramatické a slovosledné transformace:
  - rozšíření informačního základu celé věty („*Této výstavy se zúčastní vedoucí vývojového oddělení Agrozetu p. Donutil.*“ – *В этой выставке примет участие руководитель проектно-конструкторского отдела чешской фирмы Агрозет г-н Донутил*);
  - opisný překlad („*živnostenské oprávnění*“ – *разрешение на осуществление предпринимательской деятельности*);
  - záměna gramatických kategorií a pořádku slov ve větách („*Zboží dodané minulý týden je vadné.*“ – *Поставленный на прошлой неделе товар оказался дефектным*).
- Změna gramatického statutu větných konstrukcí, slovnědruhové a větněčlenské záměny (např. „*Dostali jsme Vaše stroje a ty neodpovídají vzorkům.*“ – *Мы получили Ваши станки и станки не соответствуют образцам.*) nebo překlad ruského neshodného přívlastku českým shodným přívlastkem a naopak („*odbytová krize*“ – *кризис сбыта*, „*realitní kancelář*“ – *агентство недвижимости*).
- Správné užívání předložek pro vyjádření příčino-důsledkových vztahů (např. „*na základě, v průběhu, na rozdíl od, následkem*“), přičemž některé předložky tvoří součást ustálených slovních spojení a jejich sémantické objemy v češtině a ruštině se vždy neshodují (např. „*na Vaši adresu*“ – *в Ваш адрес*, „*na Vaši žádost*“ – *согласно Вашей просьбе*, „*na vlastní nebezpečí*“ – *на свой страх и риск*), správné užívání spojek, vsuvek a vložených vět, které dodávají projevu různé odstíny, např. zmírnění kritického stanoviska: „*Tyto případy nepochybně komplikují naši práci.*“, potvrzení zprávy, souhlasu, vyjádření prosby nebo upomínka: „*Jak už jistě (patrně, zřejmě) víte...*“

Další část cvičení je zaměřena na využití jazykových znalostí v komunikačních situacích podle zadání: napište dopis nebo odpověď na dopis podle námětu, sdělte obchodnímu partnerovi potřebné údaje nebo je přeložte, požádejte o informaci nebo odpovězte na žádosti, vyjádřete souhlas

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.